

Пилип Орлик

1672 - 1742

1672 - 1742
Пилип Орлик

Примхлива доля гетьмана

Департамент культури і туризму
Полтавської обласної військової адміністрації
Полтавська обласна бібліотека
для юнацтва ім. Олеса Гончара

Серія «Титани, які зміцнюють націю»

Примхлива доля гетьмана

До 350-річчя від дня народження Пилипа Орлика

Біобібліографічний покажчик

УДК 01:929:94(477)“16/17”Орлик
П 75

Укладач: *Карпінська Надія*

Примхлива доля гетьмана : до 350-річчя від дня народження Пилипа Орлика : біобібліограф. покажч. / Полтавська обласна бібліотека для юнацтва ім. Олесь Гончара ; уклад. Н. Карпінська. – Полтава, 2022. – 36 с. – (Серія «Титани, які зміцнюють націю»)

У бібліографічному покажчику, який присвячений 350-річчю від дня народження П. Орлика, простежено його походження, життєвий шлях, політичні погляди, діяльність на посаді гетьмана. Висвітлюються його особисті чесноти, поетичний талант, подвижницька діяльність, спрямована на визволення України з-під московського ярма.

Рекомендовано старшокласникам, студентам, викладачам, бібліотекарям та всім, хто цікавиться минулим України.

Зміст

ПЕРЕДМОВА	4
Життєвий шлях Пилипа Орлика	6
Кар’єрне зростання	12
Сподвижник гетьмана Івана Мазепи	11
Обрання гетьманом	12
Конституція Пилипа Орлика	14
Цікаво знати, що...	22
Вшанування пам’яті Пилипа Орлика	23
Посол волі	27
Бібліографічні посилання	28
Електронні ресурси	30
Фільми про Пилипа Орлика	32
Іменний покажчик	33

ПЕРЕДМОВА

Пилип Орлик (1672-1742) єдиний гетьман, який народився і помер за межами України. Проте життєва дорога його назавжди пов'язала з гетьманським Батурином. Адже саме в гетьманській столиці він сформувався як визначний політичний діяч, піднімаючись службовими сходами: канцелярист, старший канцелярист Генеральної військової канцелярії, Генеральний писар. Маючи неперевершені здібності та таланти, освічений та відданий своїй справі, Пилип Орлик перебуває поряд з гетьманом Іваном Мазепою, цілком поділяє та підтримує його політичні погляди. Саме в гетьманській столиці, в оточенні козацької старшини, довірених осіб гетьмана Івана Мазепи зароджувалась ідея правової держави, яка втілювалась у написання «Договорів і Постановлень прав і вольностей Війська Запорозького» Пилипом Орликом.

Український історик XIX ст. Б. Крупницький стверджував: *«Орлик був людиною висококультурною, європейцем у повнім розумінні цього слова... Він належав до людей барокової доби, просякнутих глибокою релігійністю... Життя примушувало його до компромісів, але душа залишалася чесною і щирою, здатною до найбільших обмежень і самопосягати».*

Справді, Пилип Орлик у пантеоні українських гетьманів посідає особливе місце, адже він – єдиний гетьман, який більше тридцяти років гетьманував в еміграції та безперестанку боровся за незалежність української землі. Він вільно спілкувався з правителями багатьох країн Західної та Центральної Європи, турецькими султанами і кримськими ханами, мав великі замисли і трагічну долю. Його освіченість і дипломатичний хист, незрівнянний стиль публіциста викликали захоплення у європейській еліті.

Упродовж свого гетьманування енергійною, наполегливою, невтомною працею тримав він українське питання на Європейському континенті в активному й дійовому стані. Завдяки українському гетьману-емігранту Європа знала про Україну як державу ще на початку XVIII ст. Відтоді і склалася певна традиція українсько-європейських зв'язків.

Ім'я Пилипа Орлика – одне з найславніших серед великої кількості гетьманів, що в усі часи прославляли українську землю. Славився він і як пряма, чесна, принципова людина на поприщі політичного життя.

Його політична діяльність завжди привертала найпильнішу увагу дослідників. На жаль, цей оригінальний гетьман часто беззастережно зараховувався до націоналістів.

Отже, нові покоління не можуть і не повинні бути байдужими до своїх великих попередників, тих подвижників державотворення, які в неймовірно важких умовах торували шлях у нашу добу.

У 2022 році в Україні відзначається 350-літній ювілей від дня народження гетьмана Пилипа Орлика. Тож Полтавська обласна бібліотека для

юнацтва імені Олеса Гончара розкриває свої фонди про висвітлення життя і діяльність відомої постаті, що відіграла значну роль у державотворчих процесах України.

Бібліографічний покажчик «Примхлива доля гетьмана» є систематизованим виданням, складеним з метою популяризації як книжкових видань так і публікацій з періодичних видань та поширення знань про життя, діяльність Пилипа Орлика.

Загальний обсяг бібліографічного видання представлений документами, які знаходяться у бібліотеці і вийшли друком у 1991-2022 роках. Загалом це понад 50 джерел інформації: монографії, підручники, наукові статті, тези, доповіді, рецензії, переклади, історичні та біографічні нариси, довідкові та художні видання тощо. Інформаційний масив основної частини представлений матеріалами, які систематизовані за розділами: «Життєвий шлях Пилипа Орлика»; «Кар'єрне зростання», «Сподвижник гетьмана Івана Мазепи», «Обрання гетьманом», «Конституція Пилипа Орлика», «Вшанування Пилипа Орлика», «Цікаво знати, що...». Література про Пилипа Орлика систематизована за алфавітом авторів та назв видань. Бібліографічний опис матеріалів здійснений відповідно діючих стандартів з бібліотечної справи. Довідково-пошуковий апарат складається зі змісту, передмови, іменного покажчика.

Знайомство з біографією гетьмана в еміграції допоможе зрозуміти нелегкий і водночас трагічний період в історії України, усвідомити місце та роль Пилипа Орлика в історії українського народу. Видання може бути корисним широкому колу читачів як для навчання так і для саморозвитку.

Життєвий шлях Пилипа Орлика

***Хоч би які великі були московські насильства,
вони не дають москалям жодного права на Україну.
Пилип Орлик.***

Пилип Орлик народився 21 жовтня 1672 р. у селі Касута Ошмянського повіту Віленського воєводства Великого князівства Литовського. Нині це територія Білорусі, невеличке село Вілейського району Мінської області.

Давня історія родини Орликів відома з генеалогічної довідки, укладеної сином гетьмана Григором Орликом 1747 р. Першим з чеського роду баронів згадується у 1121 р. Станіслав Орлик – прародич двох гілок, представники яких оселилися на Шлезьку (Сілезія) в Польщі. Зберігся оригінал диплома імператора Фердинанда – «Графовф Орликові з Моравії». Тут сказано, що «Орлик слов'янською мовою означає орла і в Угорщині ця родана має ім'я «Olach». На той час Орлики вже поділилися на дві гілки і лише одна з них проживала у володіннях імператора, а друга, протестантська, під час гуситських війн XV ст. емігрувала до Польщі – у Краків. Так, одні Орлики, католики, що подалися до Польщі, прийняли до свого родового прізвища ще й ймення «de Laziska», а інші, протестанти, увійшли з часом до складу німецької аристократії та зберегли старе ймення «von Orlick».

Як вважають історики, ймовірно після 1620 р. польська гілка Орликів, з якої походив Пилип Орлик, переселяється до земель Білорусії, які на той час перебували у складі Литви. Що спонукало переселитися родину, достеменно невідомо. Можливо, що Орликів до Литви запросив вітебський воєвода Микола Сапега.

Польська лінія мала своїм продовжувачем Яна Криштофа Орлика, який одружився з дочкою подільського воєводи Пиляви з Бучача Беаті й помер у 1592 році. Їхнім сином був Степан Орлик, який помер у 1636 р., полишивши сина Степана, батька майбутнього гетьмана.

Про власне коріння П. Орлик пише у своєму «Щоденнику подорожнього»: «Предок мій під час чеської революції, коли була війна гуситів, переселився з Чеського королівства до Польщі. В Кракові, в костьолі Святого Станіслава лежить мій прадід Станіслав Орлик».

На жаль, Пилипко ріс сиротою, бо його батько, Степан Орлик, на 51-му році життя, героїчно воюючи у складі польсько-литовської армії, загинув під час битви з турками під Хотиним у 1673 р. Пилип його майже не знав – на момент смерті батька йому не виповнилося й року. Синові у спадок перейшов шляхетський герб «Новина». Детальний опис цього герба знаходимо у вченого геральдиста К. Несецького: «У блакитному полі біле вуха від казана, повернуте

обома кінцями догори; посередені у ньому меч, спрямований руків'ям догори, а вістрям вниз. У нашоломнику нога в латах з острогою, ніби вперта коліном в корону, а п'ятою спрямована ліворуч».

Мати майбутнього гетьман – Ірина Малаховська – походила з православного литовсько-білоруського шляхетського роду Малаховських-Володкевичів. Вона народила своєму чоловікові Степану Орлику двох синів – старшого Степана, що помер бездітним, і молодшого – Пилипа, майбутнього гетьмана. Пилипу дістався батьківський маєток на Мінській землі, який був незабаром проданий, і родина перебралася в Україну.

Сам гетьман добре знав свій родовід, з великою пошаною ставився до своїх предків, діяльністю своєю примножуючи славу власного роду.

Отож у дитинстві Пилип перебував під опікою матері. І хоча Пилипів батько був католиком, мати охрестила свого сина за православним обрядом.

Початкову освіту Пилип Орлик дістав у родовому маєтку. Наступним етапом у його освіті стало навчання в школі при місцевому монастирі Св. Василіана у Касуті, подальшу освіту він здобував, навчаючись у єзуїтському колегіумі і Вільно (нині Вільнюс, Литва).

Мати намагалася зробити все можливе для того, щоб дати Пилипові належне його соціальному становищу виховання та високу за рівнем освіту.

На початку 90-х р. XVII ст. майнові проблеми родини змусили Ірину Малаховську продати свої маєтності в Білорусії й переїхати разом із сином до Києва.

У Києві Орлик вступає до філософського класу Києво-Могилянського колегіуму (з 1701 р. – академії). Пилип Орлик став одним з найкращих випускників, який навчався з великим сумлінням і наполегливістю, виявляючи талант ораторства і поетичної обдарованості, цікавився філософією і літературою, добре володів українською, польською, церковнослов'янською, болгарською, сербською, латинською, італійською, німецькою, шведською, французькою, старогрецькою, новогрецькою і турецькою мовами. В академії Пилип Орлик виявляв особливий інтерес до філософсько-богословських наук, а також оволодів бароковим пишним красномовним стилем. Навчився у логічній, ясній, прозорій формі складати листи, меморіали, маніфести. Це яскраво проявляється в усіх його літературних доробках. Час навчання у колегіумі позначений у П. Орлика формуванням письменницького таланту. Його поетичні твори зберігалися в бібліотеці генерального хорунжого Миколи Даниловича Ханенка в збірці поезій викладачів, учнів Академії 1709 р., переписаній рукою власника, де серед поезій професорів Академії Стефана Яворського, Феофана Прокоповича були і вірші Пилипа Орлика. Він складав панегірики – хвалебні вірші на честь окремих історичних діячів – своїх сучасників.

Кар'єрне зростання

Під час навчання у майбутнього гетьмана склалися дружні стосунки з професором Стефаном Яворським, який навчав у колегіумі красномовства і філософії. Славетний професор, помітивши у юнака непересічні здібності та жагу до наук, всіляко підтримував та допомагав Пилипові у навчанні. А після закінчення колегіуму у 1692 р. (за іншими даними 1694 р.) саме Стефан Яворський допоміг юнакові влаштуватися на службу: на посаду писаря Київської митрополії. Влаштування на таку посаду, досить високу у тогочасній ієрархії, для двадцятилітнього юнака було неабияким досягненням і коштувало, напевне, професорові неабияких зусиль. Вдячність за підтримку та допомогу Пилип Орлик зберігав до свого вчителя все життя, який став одним з його найближчих порадників.

У 1693 р. завдяки протекції Стефана Яворського Пилип Орлик вже працює канцеляристом Генеральної військової канцелярії. Перші кроки були, безперечно, найтяжчі: чужий у колах козацької старшини, П. Орлик мусив невсиплющою працею та шляхетним поведженням завойовувати собі симпатиків серед представників тогочасної козацької еліти. Цьому сприяв його непересічний літературний талант.

У 1695 р. молодий писар створив латиномовний панегірик «Алکیدес Російський», присвячений військовим перемогам гетьмана Івана Мазепи, що вийшов друком у Вільно цього ж року. Пилип Орлик у віршованій формі возвеличив непересічний внесок І. Мазепи у переможну війну Московської держави з турками й назвав його «російським Алکیدом», тобто «Руським Гераклом». У цьому творі також йшлося про щедрі пожертви І. Мазепи православній церкві. Зокрема, П. Орлик вказував на те, що український керманіч власним коштом обвів кам'яною стіною Києво-Печерську лавру й позолотив бані її церков, а також відбудував монастир Св. Миколи Пустельного та заснував церкву на території Києво-Могилянської академії.

Поетичний дебют П. Орлика був гідно оцінений сучасниками й увів автора до української еліти. Його почали запрошувати до себе на різні урочистості впливові козацькі старшини. Так у 1698 р. Пилип Орлик разом зі своїм наставником Стефаном Яворським був запрошений на весілля ніжинського полковника Івана Обидовського (небожа І. Мазепи) з Ганною Кочубеївною – дочкою генерального писаря Василя Кочубея. На весіллі Стефан Яворський виголосив урочисту промову під назвою «Виноград Христов», а його колишній учень Пилип Орлик (який не тільки разом навчався з гетьманським небожем, а й був його особистим приятелем) підніс подружжю свій новий панегірик «Сарматський Гіппомен» (Сарматський лев»), надрукований у друкарні Києво-Печерської лаври.

Студентський приятель І. Обидовський також сприяв кар'єрному просуванню Пилипа Орлика. Однак вирішальне значення, мабуть, мала інша обставина... На цьому весіллі рядовий писар познайомився з донькою полтавського полковника Павла Герцика Ганною, з якою одружився 23 листопада

1698 р. Цей шлюб уводив його до кола козацької аристократії Лівобережжя, серед якої родина Герциків посідала помітне місце.

1699 року Пилип Орлик стає старшим військовим писарем й оселяється разом з молодою дружиною у гетьманській резиденції – місті Батурин. Цього ж року в родині молодят народилася перша дитина – донька Анастасія, на хрестинах якої було багато старшин, що підкреслює великі зв'язки Орлика у вищих колах української шляхти. Вже на той час Пилип, очевидно, був «гетьманской войсковой старшини канцелярист».

Окрім Насті Ганна Орлик народила ще семеро дітей – Варвару, Марту, Марину, Катерину, синів Григора, Якова та Михайла.

Незважаючи на скруту, майже двадцятирічну розлуку з чоловіком, вона не тільки виховула дітей, а й активно долучалася до справ свого сина, здійснюючи у 1740-х рр. зв'язок між Григором та сподвижником Пилипа Орлика – Ф. Мировичем і Ф. Нахимовським.

Пилип Орлик був турботливим батьком. Аби хоч якось забезпечити майбутнє своїх дітей, він намагався знайти для них вельможних покровителів. Так, хрещеним батьком Якова був шведський король Карл XII, а доньки Марти – польський король Станіслав Лещинський. Саме вони допомагали Орликовим дітям влаштуватись у житті: навчатись, поступати на службу, фінансово підтримували при одруженні.

Справжнім помічником батька став син Григій Орлик, якому згодом допомагали онуки Пилипа Орлика, сини його доньки Насті – Карл і Пилип Штайнфліхти, що служили під його командою, часто виконуючи завдання, пов'язані з «українською справою».

Посада, яку займав Пилип Орлик, стояла досить високо в козацькій ієрархії і добре оплачувалася. До обов'язків входили: підготовка текстів гетьманських універсалів та листів, діловодство, ведення і впорядкування архіву, ведення обрахунків тощо. З канцеляристів також формували допоміжний персонал посольств до іноземних правителів.

Переїхавши до Батурина, П. Орлик збирає велику бібліотеку, укомплектовуючи її різноманітною європейською літературою. Гетьман Іван Мазепа, який теж був непересічним інтелектуалом і цікавився книгами, не міг не помітити молодого, але надзвичайно ерудованого інтелектуала-службовця. Власне спільний інтерес до книг і літератури, мабуть, сприяв зближенню гетьмана зі старшим канцеляристом.

Того ж року Іван Мазепа призначає 30-літнього Пилипа Орлика реєнтом Генеральної канцелярії, тобто керівником усіх канцеляристів.

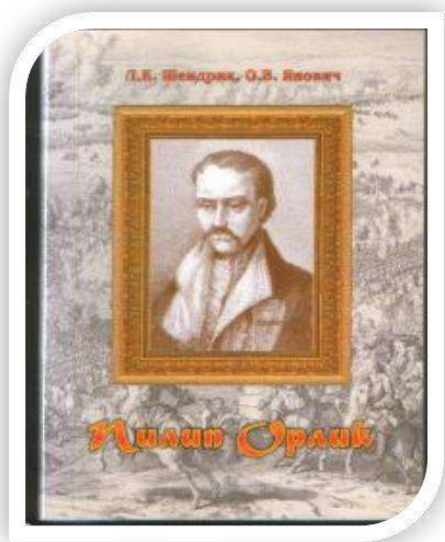
Про Орлика як про молодого реєнта військової канцелярії писав Самійло Величко: «Филип Орлик, реєнт тогдашней войсковой канцелярии, новициантом будучи, хочай и мудрый был человек, еднaк еще не призвичаился был досконале до управления всяких дел восковых писарских». Проте авторитет Пилипа Орлика вже на той час був досить високий. У 1702 р. в Батуринській церкві новонародженого сина Орлика Григора хрестили сам гетьман Іван Мазепа, полковник Іван Ханенко та Віра Кочубеївна – дружина генерального старшини.

Водночас, як відзначають дослідники, повноваження Пилипа Орлика були значно ширшими за ту посаду, яку він обіймав. Фактично він виконував також і обов'язки генерального писаря, але ще не входив до складу Генеральної старшини, тобто до когорти вищих урядовців Гетьманщини.

Пилип Орлик також належав до молодих інтелектуалів, які своїм просуванням, а разом з тим і статками зобов'язані були саме ласці гетьмана Івана Степановича Мазепи та залежали від його прихильного ставлення.

У 1708 р. Пилип Орлик отримує офіційне призначення на посаду генерального писаря. Таке кар'єрне зростання було викликане в першу чергу власними здібностями і якостями: гострим розумом, чіткою пам'яттю, високою освіченістю, природним тактом та дипломатією, особливою кмітливістю та обдарованістю молодого Орлика. Однак швидке кар'єрне зростання та симпатії гетьмана до молодого урядовця не могли не викликати заздрощів у старшої за віком когорти старшини.

Не випадково Мазепа любив і довіряв Орликові найбільше. А той навіть у покайному листі до Яворського 1721 р. підкреслював, що ніколи нікому не складав присяги, навіть цареві – лише панові своєму гетьману Мазепі. Пізніше Пилип засвідчить, що Мазепа «як ніхто... міг краще обробити й притягти її до себе».

Нові посади давали нові володіння: села Дремайлівка, Дорогинка Ніжинського полку, млини і двори в Батурині та Ніжині, 1708 р. – села Кривець та Рилівці у Стародубському полку з млинами, винницями, лісами, руднею та слобідкою, якій дали назву Орлівка. Рангові маєтності писар отримав під Гадячем. Дружина принесла у посаг землі на Полтавщині. Мазепа надав йому с. Домишлин Сосницького повіту Чернігівського полку.

Швидке просування по табелях урядів не зашкодило Орлику продовжувати свої поетичні вправи. У літературі є згадка про написаний ним «Епітафіон» митрополитові Варлааму Ясинському.

Старий Василь Кочубей, який 20 років виконував обов'язки генерального писаря, ревниво стежив за симпатіями Івана Мазепи. Разом з доносом на гетьмана генеральний суддя підготував і записку на Пилипа Орлика, у якій зазначав, що останній, не маючи ніяких особливих заслуг і поваги серед старшини, має більш вагоме значення в державі, ніж вони. Однак гетьман зумів захистити свого подвижника перед царем Петром I і зберегти за Пилипом Орликом його високе становище у старшинській ієрархії.

Хоч Орлик і став заможним державцем, та не було в його вдачі жадоби до власної наживи. Душа молодого генерального писаря не стала сухою і черствою; його ставлення до селян було людське, гуманне. Він не чинив їм утисків: коли Орликове село Домишлино перейшло в 1710 р. у володіння пана

Полосницького, який кривдив селян, мешканці його не раз із жалем згадували свого колишнього державця Орлика, при якому вони не були обтяжені податками і навіть не виконували громадських повинностей.

Сподвижник гетьмана Івана Мазепи

Довіреною особою та головним в гетьманському оточенні Пилип Орлик став ще до свого призначення на посаду генерального писаря. Починаючи з 1706 р. Пилип Орлик був утаємничений у справи гетьмана. Зокрема, саме П. Орлик у 1706-1707 рр. шифрував надзвичайно таємні листи до княгині Анни Дольської, яка виконувала роль посередника між І. Мазепою та польським королем Станіславом Лещинським. Як свідчив полтавський полковник Іван Іскра, «більше усіх знає всі таємниці змови Мазепи писар Орлик, тому що через його руки проходить вся гетьманська переписка».

Іван Мазепа не квапився відкривати молодому та недосвідченому в політичних інтригах Пилипу Орлику всі свої потаємні задуми, гетьман спочатку перевіряв його. Переконавшись у відданості П. Орлика, у вересні 1707 р. гетьман І. Мазепа відкривається йому: «До сего часу сміл я тобі прежде времени намеренна моего и тайны моей объявлять, яка тебы вчерась по случаю открылася, не для того, чтоб я о твоей к собі вірності иміл какое подозрение, понеже никогда не могу такой біть о твоїй почтливости, дабы ты за толикую мою к тобі милость, любовь и благодіянне, неблагодарством мні плати и предателем моим был, но разсуждая, что ты хотя чоловѣк розумный и совісті не підозренной, однак еще молодой, и несовершенную в таковых циркуляциях имієш експерієнцію, опасаемся, дабы ты и с великороссийскими и с нашими всякого чина людми конверсуючи, или конфиденции или с неосторожности не вы молвился пред ким с тым секретом, и тым самым мене и себе не погубил».

У жовтні 1707 р., зрозумівши, що П. Орлик є його однодумцем, гетьман доручив йому скласти взаємну присягу вірності. Пізніше в листі до свого вчителя С. Яворського П. Орлик згадував: «Мазепа розцілював хреста із животворящим деревом, що лежав перед ним. А до мене повернувшись, сказав такі слова: «Покладаюся я на тебе кріпко і сподіваюся, що ані совість твоя, ані поштивість, ані вроджена кров шляхетська, не допустить тобі, аби мене, пана й благодійника свого, зрадив, однак для ліпшої надії, щоб я до твоєї вірності найменшого не мав сумніву, як я присягнув, так і ти присягни мені перед тим-таки розп'яттям на животворящим дереві Хрестовім, що мені дотримаєш вірності своєї та секрету». Пилип Орлик присягнув гетьману у вірності «и крест святыи в руках его поцілював».

Після присяги гетьман детально виклав своєму сподвижнику, що реалізовує план збереження прав і свобод Гетьманщини тому веде таємні антимосковські переговори. П. Орлик був уведений у курс справ усіх цих переговорів і сам долучився до активного переговорного процесу.

Так, восени 1708 р. І. Мазепа доручив генеральному писарю П. Орлику скласти інструкцію латинською мовою для свого посланця до шведського короля Карла XII Густава з пропозицією взяти Гетьманщину під його протекторат.

Очевидно, що рукою П. Орлика було написано українську версію договору зі Шведським королівством, укладеного в селищі Гірки під Новгород-Сіверський 29 жовтня 1708 р. У цій угоді зазначалося, зокрема, що «Іван Мазепа законний князь України, жодним способом не може бути нарушений у володінні цим князівством..., стани України зберігаються всі вольності згідно зі своїми правами та стародавніми законами».

Отже, угода мала гарантувати Українській козацькій державі захист з боку Швеції від зовнішніх ворогів.

Генеральний писар П. Орлик та генеральний обозний І. Ломиковський як представники генералітету Гетьманщини першими виїхали назустріч шведським представникам.

Підтримка Івана Мазепи для П. Орлика була дуже ризикованою, адже він поставив на карту недавно набутий матеріальний достаток, благополуччя та спокій своєї родини і власне життя. Генеральний писар це добре розумів. Не відомо, чи вагався він, чи жалкував, але свою вірність І. Мазепі зберіг до останніх днів життя свого благодійника.

Обрання гетьманом

У ніч з 21 на 22 вересня 1709 р. помер гетьман Іван Мазепа. Перед українською еміграцією у Бендерах постало два нагальних питання: хто буде наступним гетьманом і кому дістанеться той значний статок у золоті, коштовностях і гетьманських інсигніях, які привіз І. Мазепа з собою до Бендер.

Питання про спадщину І. Мазепи, що складала як військову скарбницю, так і приватне майно найбагатшої в козацькій державі людини (як свідчить відомий історик Наталія Яковенко, враховуючи готівку, золоті злитки й коштовне каміння, спадщина гетьмана оцінювалася у величезну суму до 1,2 млн шведських рейхсталерів), набувало більшого значення, ніж саме обрання наступника, адже надії на реванш українців у боротьбі з Московським царством значною мірою залежали від наявності грошей.

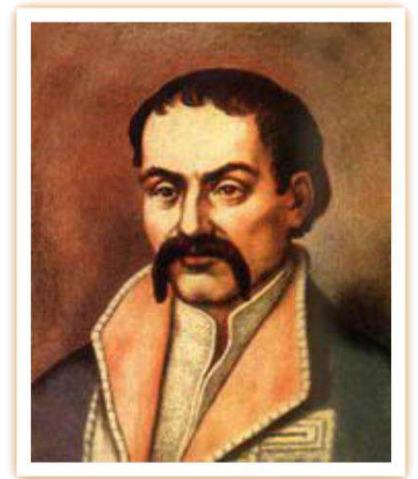
Оскільки Мазепині скарби є приватною власністю, то й їх мав успадкувати небіж І. Мазепи (син його сестри) Андрій Войнаровський. Карл XII підтвердив це рішення, і в такий спосіб справу було раз і назавжди вирішено. З тим мусила миритися й бендерська еміграція.

Після вирішення долі статків на черзі було обрання гетьмана, яке відбулося більше ніж через півроку після смерті Мазепи.

Кандидатами на гетьманську булаву були Андрій Войнаровський, прилуцький полковник Дмитро Горленко і генеральний писар Пилип Орлик. Кандидатура Дмитра Горленка як людини, що не мала особливої популярності, незабаром відпала. За деякими даними А. Войнаровський, успадкувавши статки

І. Мазепа, відмовився від кандидатури на гетьманство. Шведський король Карл XII був переніс свою прихильність до генерального писаря Пилипа Орлика.

Пилип Орлик теж вагався, чи ставати йому гетьманом без козацької скарбниці. Хоч і з важким серцем, але він погоджується прийняти на себе гетьманство, яке, хоч і в еміграційних умовах, вимагало значних видатків: чого коштувала сама резиденція, зносини з чужими урядами, дипломатична праця в орієнтальних умовах, серед турків і татар тощо. Як він писав: «Я не просив собі гідності гетьмана, а прийняв її з наказу його величності і, не маючи публічних фондів для ведення справ, уклав у те власні гроші». Погоджуючись на гетьманство, П. Орлик ставить перед королем вимоги обіцяти не складати зброї доти, доки Україна не буде визволена із «московського ярма» (термін П. Орлика).

У день виборів була проголошена «Конституцію прав і свобод Запорозького Війська».

Головний зміст цього акта – це угода між гетьманом Пилипом Орликом і його соратниками-козаками.

10 травня 1710 р. Карл XII, як ново признаний протектор України, затвердив обрання П. Орлика на гетьманство й договір, видавши з цієї нагоди лист до українського народу, в якому хвалив мужність і вірність П. Орлика і обіцяв, доки український народ не здобуде давнішньої волі, не складе зброї проти московського царя, буде боронити цілісність України і боротися зі спільними ворогами.

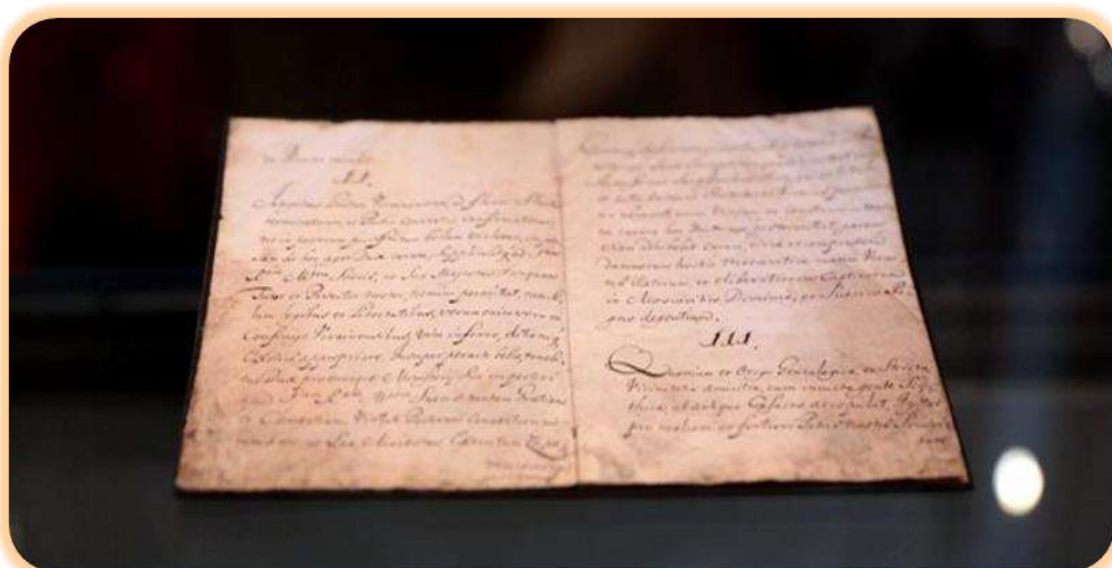

Москва, узявши з вас присягу,
як захоче, так з вами і з
Вітчизною нашою вчинить, і
тоді присяга ваша й душу
вашу занапастить, і Вітчизну в
безодню кине, і вольності
позбавить.

Конституція Пилипа Орлика

Найбільш відомим актом державної і політичної діяльності Пилипа Орлика став «Договір та Встановлення прав і вольностей Війська Запорозького та всього вільного народу Малоросійського між Ясновельможним гетьманом Пилипом Орликом та між Генеральною старшиною, полковниками, а також названим Військом Запорозьким, що за давнім звичаєм і за військовими правилами схвалені обома сторонами вільним голосуванням і скріплені найяснішим гетьманом урочистою присягою». Сучасна поширена назва «Пакти й Конституції прав і вольностей Війська Запорозького» походить від скороченої латинської назви – «Pactaet Constitutiones legume libertatumque Exercitus Zaporoviensis». Цей акт ще увійшов в історію під назвою «Конститція Пилипа Орлика», або «Бендерівська конституція».

Передумовами вироблення цього акта були, з одного боку, певна традиція створення документів, що регулювали б суспільні відносини, у тому числі традиції, набуті під час перебування українських земель у складі Великого князівства Литовського та Речі Посполитої, а з другого – пов'язане з часами Української революції середини XVII ст. народження нової виборної української військової верхівки, яка згодом переросла у національну аристократію і, природно, бажала юридично закріпити за собою вплив на державне життя Гетьманщини. На перешкоді цьому стояла гетьманська влада, що набувала рис необмеженої монархічної влади, особливо за гетьмана Івана Мазепи. Станові інтереси старшини вимагали обмеження гетьманської влади та підкорення її своєму впливу.

Пилип Орлик, розуміючи необхідність врегулювання державного життя та юридичних гарантій прав та статусу козацької старшини, взявся до розробки «Пактів і Конституції прав і вольностей Війська Запорозького».

Новообраному гетьману необхідно було завоювати довіру та здобути підтримку серед старшини й козацтва, закинутих недолею на чужину, тому, перш ніж брати до рук гетьманську булаву, Пилип Орлик вирішив, що спочатку необхідно врегулювати відносини із козацькою старшиною, козацтвом і шведським королем. Про творення договору (конституції) у своїх мемуарах він зазначав: «Я один зложив найбільшу частину договору й зредагував цілий договір. Я зложив це за певним планом... Поміж особами, що обмірковували точки цього документа, були Войнаровський, Гордієнко, Ломиковський, Максимович, Іваненко, Карпенко, і ще деяких прізвищ не пригадую... Над цим ми працювали більше місяця. Мої висланці їздили і приїжджали два рази на Україну та з України. Мені це найбільше завдавало праці, бо я мусив зложити цифрами проект для знатної старшини України. Пан Войнаровський допомагав мені у цьому», – згадував Пилип Орлик. **І хоча «Конституція» була написана та затверджена на чужині, її укладачі мріяли жити за її нормами в Україні майбутнього.**

«Пакти й Конституції...» були прийняті 5 квітня 1710 р. у Бендерах. Текст цього акта відомий у двох варіантах: староукраїнською та латинською мовами, а отже зміст його та базові положення мали стати доступними і відомими не лише українцям, але й освіченому європейському загалу. Українську державу автори називають Україною, Малою Руссю, Військом Запорозьким.

Єдиний відомий на сьогодні україномовний оригінал знайдено в Російському державному архіві давніх актів.

«Пакти й Конституції прав і вольностей Війська Запорозького» включали вступ-преамбулу і 16 статей.

Вступ містить короткий виклад історії України з давніх часів до обрання гетьманом Пилипа Орлика. Далі пояснюється причини того, чому саме Україна розриває стосунки з московщиною і приймає шведську протекцію.

«Бажаючи звільнити козацький народ із тяжкої неволі й повернути до первісної свободи, Бог висуну оборонцем православ'я Богдана Хмельницького, давши йому для підтримки шведського короля й зброю Кримської держави». Викладено факти про те, що великий гетьман Б. Хмельницький добровільно прийняв протекторат московських царів. Але по його смерті московське царство хотіло накинати «невольничє ярмо на народ вільний, козацький, собою ніколи не завойований», перетворити козаків на регулярне військо, відібрати владу й таким чином зовсім викоренити Військо Запорозьке, стерти навіть згадку про нього в пам'яті народу. Тоді Мазепа й пішов під захист шведського короля, аби зберегти «тую ж Отчизну, милу матку нашу, і Військо Запорозьке».

Але смерть не дала змоги Мазепі довести справу до кінця. Щоб здобути бажану волю для України, Військо Запорозьке ухвалило надалі боротися з московщиною і постановило вільними голосами обрати гетьманом Пилипа Орлика.

Щоб запобігти виникненню самодержавної влади над українським народом і гетьманському самовладдю укладається даний договір, котрого повинні дотримуватися не тільки П. Орлик, а й усі наступні гетьмани. Цими словами закінчується вступ-преамбула.

Далі йшли статті. У першій з них говориться, що після визволення України з-під «невільного ярма московського» гетьман має і повинний визнати православну віру за пануючу. В подальших статтях говориться про кордони України і внутрішній устрій. Україна в межах від Польщі по р. Случ, котрі проведені ще за гетьмана Богдана Хмельницького, визначається назавше самостійною і ні від кого незалежною державою під протекторатом шведського короля і його нащадків, котрі мають обороняти її і нікому не дозволяти порушувати її вольності; коли буде укладатися мир з московщиною, Пилипові Орлику ставиться в обов'язок звернутись до шведського короля, щоб він примусив московщину повернути всіх полонених українців і компенсувати всі збитки й шкоди, котрі наробило на Україні московське військо. «По скінченню, дай Боже, щасливої війни» гетьман повинний був подбати і про спеціальні запорозькі інтереси, а саме:

- вжити заходів, щоб були зруйновані фортеці, котрі побудували москалі на ґрунтах, що належали з давніх-давен запорожцям;
- щоб город Трахтемирів зі шпиталем для застарілих «зубожілих і ранами скалічених козаків» із перевозом на Дніпрі перейшов від гетьманського уряду до Запорозької Січі;
- щоб городи Переволочна, Келеберда й млин на річці Ворсклі zostались при Військові Запорозькому;
- щоб Дніпро з усіма своїми рибними промислами від Переволочни до Очакова був у відомстві виключно Запорожжя.

Одним із ключових моментів цього акта досить чітко формулювалися основи представницького парламентського ладу, побудованого на демократичних засадах. «Пакти й Конституції...» визнавали непорушність трьох складових чинників державного управління: законодавчої, виконавчої і судової влади,

підзвітної й контрольованої, однак незалежної від гетьмана. Обмеження гетьманської влади стосувалося адміністрації, суду, виборів старшини, фінансів.

Гетьманська влада мала бути обмежена постійною участю в управлінні Генеральної ради, тобто розширеної старшинсько-козацької ради. До неї мусили входити не тільки генеральна старшина, городові полковники, полкова та сотенна старшина, а й по одному депутату з кожного полку з числа заслужених козаків, «розумних радників», а також депутатів від запорозького козацтва. Всі поточні нагальні справи, яких не можна відкладати, вирішував гетьман, однак спільно з радою генеральної старшини, тобто зі своїм кабінетом міністрів.

Для вирішення «всяких важливих справ» встановлювалися періодичні зібрання в гетьманській резиденції старшинсько-козацької ради – тричі на рік (на Різдво, Великдень, Покрову).

Уряди полковників і сотників мали адміністративно-політичну й соціально-економічну владу. Вони управляли всім населенням відповідно полку і сотні. Ці посади були теж виборними й обиралися «вільними голосами». Гетьман лише їх затверджував.

Обирався Генеральний суд, який розглядав справи про кривду гетьманові та провини старшини.

Гетьман не мав права карати тих, хто не задоволений його справами. Старшини й козаки-радники мали право сказати гетьманові, що його дії шкідливі для народного добра.

Встановлювався розподіл між державним скарбом і тими коштами, які могли бути в особистому розпорядженні гетьмана, тобто на утримання гетьмана призначалися рангові маєтності, земельні володіння, а не кошти з державної скарбниці. Важливі скарбові справи вирішують виключно на зборах широкої старшинсько-козацької ради, тобто парламенту.

У «Конституції Пилипа Орлика» було проголошено низку революційних для тогочасної України принципів «корисного устрою», який личить «вільній нації». Своєрідна «пенсія» для старих козаків, звільнення від податків найбільш вразливих верств населення і, звичайно, стаття № 11. Вона виглядає як «соціальний захист» жінок та дітей: «Вдови – козачі дружини і цілі осиротілі сім'ї, козачі господарства і їхні дружини в час відсутності чоловіків, які зайняті на військовій службі, нехай користаються повною свободою і не притягаються до жодних повинностей».

Вказувалося на необхідність припинення утисків і гноблення козаків та іншого населення України саме старшиною. Заборонялося старшині та «всяким військовим і посполитим урядникам» використовувати козаків і посполитих селян на своїх господарських роботах – косовиці, жнивах, загачуванні гребель тощо; віднімати у них ґрунти або силою змушувати до продажу, забирати за якісь провини людське майно або обертати людей за це собі на роботу.

Скасовувалися державні монополії, оренди та відкупи, інші обтяжливі для селян і міщан податі. Така увага й піклування про інтереси соціальних низів були суттєвим історичним кроком уперед порівняно з іншими державними договорами гетьманів починаючи з «Березневих статей» 1654 р. Богдана Хмельницького, в яких зовсім ігнорувалися інтереси селянства й козацьких низів.

Таким чином структурно Конституцію Пилипа Орлика можна поділити на такі складові:

- ✦ національно-державний суверенітет України, її кордони і розподіл влади (статті I, II, VI, VII, VIII, XIII);
- ✦ права і обов'язки гетьмана та старшини (статті V, VI, IX, X, XIII);
- ✦ міжнародні відносини України (статті II, III, IV);
- ✦ повинності, сплати та податі (статті X, XII, XIV, XV, XVI);
- ✦ соціальна опіка вдів, сиріт, бідних тощо (статті XI, XV, XVI).

Відомий український історик Михайло Грушевський зазначав: «...хоч сі постанови не були здійснені, бо взяти Україну в свої руки сим людям не удалося ніколи, – але вони цікаві, як вираз поглядів і бажань сих людей, що зв'язали свою долю з визволенням України. В постановах сих багато нового, що могло б бути важним кроком наперед».

Історик Н. Полонська-Василенко так оцінила історичний акт: «Ця конституція, в якій гармонійно поєднано інтереси гетьманату, старшини як провідної верстви України, та Запорозжя як її військової сили, була в той же час маніфестом державної волі української нації перед цілим культурним світом...».

Українські вчені А. Слюсаренко та М. Томенко заявляють, що «Пакти й Конституції...» є першою європейською

конституцією в сучасному її розумінні, а Конституція Пилипа Орлика діяла на Правобережній Україні до 1714 рр).

У той же час, незважаючи на історичне значення цього акта, в історичній науці немає єдиного погляду на те, чи дійсно «Пакти й Конституції...» Пилипа Орлика можна вважати конституцією у сучасному розумінні цього слова. Так, відома дослідниця Н. Яковенко зазначає: «Найімовірніше, саме Орликові належить ідея (а можливо, й авторство) угоди, ухваленої в день виборів між гетьманом, з одного боку, та старшиною і військом – з другого. Цю угоду, відому під назвою «Конституція прав і свобод Війська Запорозького», нерідко з наївним ентузіазмом трактують як «першу конституцію Української держави», вкладаючи новітній зміст у формулу «*pacta et constitutiones*». Насправді ж укладачі акта 1710 р. мислили його як традиційні для Речі Посполитої *pacta conventa* [«договірні пункти»], на дотримання яких обраний володар (там – король, тут – гетьман) присягав перед «вільним народом» (там – шляхтою, тут – козацтвом). Ідеал договірного правління являв собою стрижень річпосполитської політичної культури, і саме на цей взірець орієнтувалися Орлик та його старшина, надавши своїй угоді навіть ідентичну з річпосполитськими практиками назву – *pacta et constitutiones*. Інша річ, що прийняття Військом Запорозьким власних «договірних пунктів» стало справді великою подією, оскільки засвідчувало політичну зрілість

козацької держави, яка вперше «самоусвідомила» себе і на формальному рівні зафіксувала розподіл прав та обов'язків між гетьманом і «козацьким народом».

Перебуваючи до кінця життя в еміграції, Пилип Орлик уклав союзні договори зі Швецією (1710), кримським ханом (1711), вступав у переговори з Туреччиною, намагаючись схилити ці країни до війни з московською державою з метою визволення України.

Утвердившись в очах європейського суспільства як гетьман України, Орлик на початку 1711 року зібрав під своїми знаменами близько 20 тисяч козаків, а також опираючись на польський загін І. Потоцького та татарські сили, почав наступ по Правобережній Україні. На його бік переходили й козацькі полки, що там перебували. За кілька місяців він уже наблизився до Білої Церкви, звідки до Києва як рукою сягнути. Проте, не маючи артилерії, не зміг узяти це місто, перейшовши до його затяжної облоги. Татари ж тим часом почали грабувати мирних людей, здебільшого селян. Це призвело до масового обурення й відкритого конфлікту між Орликом і сином кримського хана, який командував османським військом. Зрештою гетьману вдалося домовитись з ханом, щоб татари відпустили захоплених ними в полон українців. Але це не допомогло йому: населення відвернулося від Орлика.

Згодом він позбувся і підтримки з боку європейських країн, що неабияк втомилися від воєн: у 1721 році між Швецією і Росією був укладений мир – на досить вигідних для Петра умовах. Гетьман став небажаним гостем практично в усіх столицях європейських країн. Тож йому не залишалося нічого іншого, як вкотре вирушити до Османської імперії, з якою стосунки теж загострилися. Довгих 12 років провів на березі Егейського моря – у грецькому місті Фессалоніки, де помер син Михайло. Греки з повагою ставилися до вигнанця, який володів кількома мовами й не лише отримував голландські, італійські та французькі газети, а й був їхнім дописувачем.

У 1725 році сталися дві події, які підбадьорили Орлика: помер російський цар Петро й він сподівався, що при його наступнику політика щодо України зазнає змін. Французький король Людовік одружився з донькою Станіслава Лещинського — колишнього короля Польщі, який підтримував його. Тож за допомогою свого сина Григорія, який мав авторитет при французькому дворі, почав привертати увагу Парижа до українських проблем. Але в силу різних причин не склалося.

Будучи надзвичайно освіченою, висококультурною, морально та духовно сильною особистістю, Пилип Степанович Орлик поставив перед собою завдання за будь-яку ціну звільнити Україну з-під влади московії.

На вівтар обов'язку перед нацією він поклав своє життя, благополуччя родини, знов беручись до пошуку шляхів реалізації своїх планів.

Своїм небуденним розумом він пророчив загрозу небезпеки московської політики для всієї політики Європи, коли інші володарі йшли з нею на компроміси. Існування сильної і соборної України він ставив як умову європейської рівноваги.

Пилип Орлик не скорився долі. До кінця життя він залишився вірним своїм ідеалам і боровся за них, незважаючи ні на що.

Він став символом нескореності й боротьби за волю свого народу. Навряд чи якась національна справа мала такого освіченого, талановитого й вірного її представника в ту добу, яким був Пилип Орлик.

Рівно 312 років тому в 1710 році була ухвалена знаменита Конституція Пилипа Орлика. Зміст цього важливого документа варто розглядати як своєрідний політичний заповіт Івана Мазепи, Пилипа Орлика і всієї тодішньої політичної та військової еліти України для українців.

Отож, які уроки можна винести для сучасної влади з цього першого національного конституційного документа.

1. Авторитаризм Росії не підходить демократичній Україні.

«А оскільки дехто з колишніх гетьманів, наслідуючи деспотичне московське правління, зухвало намагався привласнити собі, всупереч праву і рівності, необмежену владу, не соромлячись нехтувати давніми законами і вільностями... здійснити таку важливу справу, як виправлення і піднесення своїх принижених прав та вольностей».

2. Про потребу Київської митрополії та звільнення від підпорядкування московському патріархату.

«...коли наша батьківщина буде звільнена від московського ярма, мусить сприяти поверненню її у підпорядкування первісній екзаршій владі Констатнтинопольського Апостольського престолу...»

3. Кримські татари як стратегічний союзник України.

«...тісний зв'язок любові єднає названий Козацький народ з Кримським ханством, з яким не раз Військо Запорозьке вступало у збройний союз і об'єднаними силами виступало на захист своєї батьківщини і своїх вольностей...Ясновельможний Гетьман...дбає про...відновлення давнього братерства з Кримським Ханством...».

4. Про розподіл влади та важливість парламентаризму.

«...під час війни і в умовах миру збирати приватні та публічні ради, обмірковуючи спільне благо батьківщини, на яких і незалежні володарі...не відмовлялися підкорити свою думку спільному рішенню...». «...встановлюються три Генеральні Ради, які щороку збиратимуться... Перша – на свято Різдва Христового, друга – на свято Великодня, третя – на Покрову... І коли Ясновельможний Гетьман запропонує публічній раді щось на обміркування, тоді усі без винятку, муситимуть із чистим сумлінням, відкинувши свої й чужі приватні інтереси, без нечестивої заздрості і жадоби помсти, прийняти правильне рішення...».

5. Про контроль та відкритість зовнішньополітичної діяльності керівника держави.

«...якщо надходитимуть якісь листи з іноземних країн...належить...повідомляти (про них) Генеральну старшину, а також розкривати відповіді, і щоб не було таємної писемної кореспонденції, особливо чужоземної і такої, яка могла б завдати шкоди цілісності батьківщини і загальному благу...».

6. Як повернути заробітчани в Україну.

«...повинен пильно дбати про те, щоб простим козакам і простолюдинам не чинилося надмірних утисків, спустошливих поборів і здирств. Бо ці надужиття спонукають люд залишити обжиті місця і відходити до чужих країв за межі рідної землі аби полегшити подібні тягарі і шукати життя кращого, спокійнішого і легшого».

7. Як побороти корупцію у владі.

«Оскільки ж усі тягарі та здирства нещасного простолюду беруть свій початок із підкупу за сприяння особам, що просять і домагаються... посад, не користуючись довір'ям і не маючи заслуг, але ненаситно прагнучи до власного збагачення... тому найсерйознішим чином постановляємо ...не надавати нікому ніяких урядів ані почесностей керуючись якоюсь попередньою оцінкою... і не нав'язуватиме на них нікого силоміць. Але завжди як козацькі, так і прості урядники, а особливо полковники, повинні обиратися вільним волевиявленням і голосуванням... Цей закон належить виконувати і полковникам, не призначаючи сотників та інших урядників на основі дружніх стосунків і особистої прихильності без вільного голосування всього повіту...».

8. Соціальний захист військовослужбовців та їх родин.

«Встановлюється і оголошується непорушним, що вдови козаків, їхні дружини та діти-сироти, козацькі господарства і (господарства) жінок, чоловіки яких перебувають на війні або на якихось військових службах, не притягатимуться до жодних обов'язкових для простого люду загальних повинностей і не будуть обтяжені сплатою податків».

9. Захист місцевого самоврядування і прав міських громад.

«Силою цього Виборчого акта ухвалюється, щоб столичне місто... Київ та інші міста України зберігали недоторканим й непорушними всі свої справедливо отримані закони та привілеї...».

10. Щодо неприпустимості зловживань митників та податківців.

«Нещасний простолюду дуже часто благає про відшкодування і висуває...скарги на відкупників мита, оскільки ринкові комісари переслідують його численними незвичними і незліченними здирствами... Таким же чином ринкові комісари повинні збирати ринковий податок лише від тих, хто йому підлягає, а не від бідних людей...».

Це лише деякі мудрі поради і своєрідні уроки від української влади початку 18 століття, яка свою владу втратила й допустила підпорядкування України Російською імперією. Тож влада нинішня мусить знати й вивчати історичний досвід державотворення, щоб не допустити помилок і діяти на благо України та українського народу!

До кінця своїх днів Пилип Орлик жив на чужині: останні роки пройшли у бідності. Помер 24 травня 1742 року у місті Ясси, які сьогодні належать Румунії. Попри невдачі, які його переслідували після програної Полтавської битви, все ж вписав своє ім'я в історію. Насамперед як автор першої Української конституції.

Цікаво знати, що...

- Єдиний, хто більше тридцяти років гетьманував в еміграції та весь час боровся за незалежність української землі
- Єдиний гетьман, який народився і помер за межами України
- Нема жодного музею, який би повністю розкрив його життя і діяльність
- Конституція Пилипа Орлика – документ великої значущості в історії українського державотворення, перша українська та одна з перших європейських конституцій. Конституція, яка була написана на 66 років раніше за американську «Декларацію незалежності» і майже на 80 років – за французьку «Декларацію прав людини й громадянина!» Окрім того, передбачала політичну незалежність України від Московії та розбудову незалежної української Церкви.
- Конституція Пилипа Орлика, написана староукраїнською мовою, була вивезена царськими сановниками з України після знищення Запорозької Січі і нині зберігається в Московському архіві. Фактично всі її статті і нині залишаються актуальними – і про вибори до парламенту, державну скарбницю, соціальний захист і політику щодо Москви.
- До останніх своїх днів великий гетьман невтомно шукав підтримки української державності у володарів Франції, Великої Британії, Ватикану, Саксонії, Прусії, привертая увагу європейських володарів до України.
- Ця високоосвічена людина залишила по собі чималу епістолярну спадщину. П. Орлик автор двох книг, присвячених І. Мазепі («Алکید російський») та І. Обідовському («Гіппомен Сарматський»), блискучих політичних маніфестів «Вивід прав України» (1712 р.), «Маніфест до європейських урядів» (1712 р.) та вельми цікавого для істориків «Діаріуша» («Щоденника подорожнього», (1720-1732).
- Аеропорт «Орлі» в Парижі всьому світові відомий як «повітряні ворота» Франції. А чи багато українців знають, що названо це колишнє передмістя столиці на честь Григора Орлика (1702-1759), українського політичного діяча й одночасно видатного французького дипломата, генерал-поручника, полного маршала і графа Франції? Так, саме там син гетьмана України Пилипа Орлика побудував величний палац. Будучи гідним нащадком свого батька, він продовжував його справу: створював широку коаліцію для боротьби з агресивною політикою Російської імперії.
- Відомий український історик Володимир Січинський у книзі «Чужинці про Україну» подає такі цікаві відомості про П. Орлика: «Одна з найбільш цікавих характеристик гетьмана Пилипа Орлика належить французькому амбасадорові у Варшаві де Монті в листі з дня 9 листопада 1729 р. до французького прем'єра міністрів Флері, що його віз до Парижу Григор Орлик: «Козацький гетьман

Орлик, що служив під прапорами славетного гетьмана Мазепи, гетьмана України, як генеральний комісар і писар, що вважається першим, після гетьманського, урядом у козаків, був обраний козацьким гетьманом на місце вищезгаданого Мазепи після смерти останнього в Бендерах. П. Орлик залишився з кошем 7000-8000 чоловік на службі блаж. пам. його Величності короля Карла XII... Ми знаємо гетьмана (Пилипа Орлика), як людину великої ворожнечи до москалів, розумну й відважну, дуже поважану й люблену в Україні між козаками, яким цар відібрав майже всі давніші вільности. Але козаки, хоч 18000 московських драгонів тримає Україну в тяжкому гніті та неволі, тільки і шукають нагоди, щоби повстати проти гнобителів і повернути свою давнішу вільність» (архів Міністерства Закордонних справ у Парижі).

➤ **Проводячи паралелі між козацькою добою і сучасною Україною, слід зазначити, що 312 р. тому українці так само бажали звільнити Батьківщину від «московського ярма».**

➤ **Так само, як зараз, зважаючи на анексію росією Криму та окупацію частини Донецької, Луганської, Херсонської, Запорізької областей, українці мріють звільнити Вітчизну від політики росії відносно нашої держави. Ці дві історичні доби докорінно різні, але загроза для нашої держави – та сама.**

Вшанування пам'яті Пилипа Орлика

У сучасній росії про Пилипа Орлика воліють не згадувати. А якщо і згадують кремлівські пропагандисти, то зазвичай у негативному контексті, що й не дивно, зважаючи на його наближеність до Івана Мазепи, якого досі кремлівські пропагандисти проклинають. Правда анафему, як на Мазепу, на нього не наклали. В Україні ж його шанують. Наприклад, ще на початку 90-х «Київнаукфільм» створив документальний фільм «Пилип Орлик. Пакти й Конституції». У 2018 році державна мультимедійна платформа «UATV» створила короткометражний документальний фільм «Пилип Орлик» з циклу «Пишемо історію»

Значним кроком з нівеляції імперських ідеологічних впливів стало створення у 1994 році, після відновлення незалежності України, в музеї «Поле Полтавської битви» окремої зали про історію Української держави другої половини XVII – початку XVIII століття. Як відомо, він був відкритий у сталінські часи – у 1950 році. Тож не дивно, що його колекція на той час поповнювалася артефактами, які зазвичай відображали російську імперську та радянську оцінки Полтавської баталії як «победи руского оружия» і московського царя Петра I», – розповідає регіональний представник Українського інституту національної пам'яті в Полтавській області Олег Пустовгар, – *Значна частина картин у музеї та різноманітних артефактів тепер присвячена гетьманам Іванові Мазепі та Пилипу Орлику. Отже, тематико-експозиційний план музею поповнився українською складовою*. Пустовгар нагадав, що експозицію про ранньомодерну українську державу Гетьманщину суттєво також оновили й доповнили у період правління президента Віктора Ющенка та головування у Полтавській ОДА Валерія Асадчева. Зокрема, реконструювали експозицію у 2009

році, у межах виконання Указу Віктора Ющенка «Про відзначення 300-річчя подій, пов'язаних з воєнно-політичним виступом гетьмана Івана Мазепи та укладення українсько-шведського союзу».

Також у 2005 році Головне управління інформаційної та внутрішньої політики Полтавської облдержадміністрації, яке тоді очолював Олег Пустовгар, опікувалося важливим видавничим проєктом: за кошт облбюджету, за підтримки обласної ради видали книгу «Пилип Орлик». Її авторами є історик-музейник Олександр Янович та заступниця директора з наукової роботи музею «Поле Полтавської битви» Людмила Шендрик.

У рамках декомунізації у 2016 році з ініціативи членів Полтавської міської громадсько-наукової топонімічної комісії – депутата міськради Юліана Матвійчука, просвітянина Олега Пустовгара, професора Юрія Волошина та архівіста Тараса Пустовіта вулицю Паризької Комуни у центрі міста перейменували на честь Пилипа Орлика.

Національний банк України, продовжуючи серію «Герої козацького часу», з 30 травня ввів в обіг пам'ятну монету «Пилип Орлик» номіналом у 10 гривень, присвячену сподвижнику Івана Мазепи. Монета виготовлена зі срібла 925-ї проби, її тираж – 3000 одиниць. На лицьовому боці монети зображено спільну для монет цієї серії композицію: малий Державний герб України підтримують гербові постаті архістратига Михаїла та коронованого Лева – символи Києва та Львова, стилізовані написи: «Україна/2002/10/гривень», логотип монетного двору, а також позначення металу, його проба — Ag 925 і вага в чистоті – 31,1. На зворотному боці (реверсі) зображено Пилипа Орлика, який стоїть в оточенні козаків, піднявши праву руку й тримаючи в лівій руці розгорнутий сувій «Пакти і конституції». Між зовнішнім кантом монети і обрамленням вгорі розміщено стилізований напис «Пилип Орлик», внизу ліворуч – роки життя.

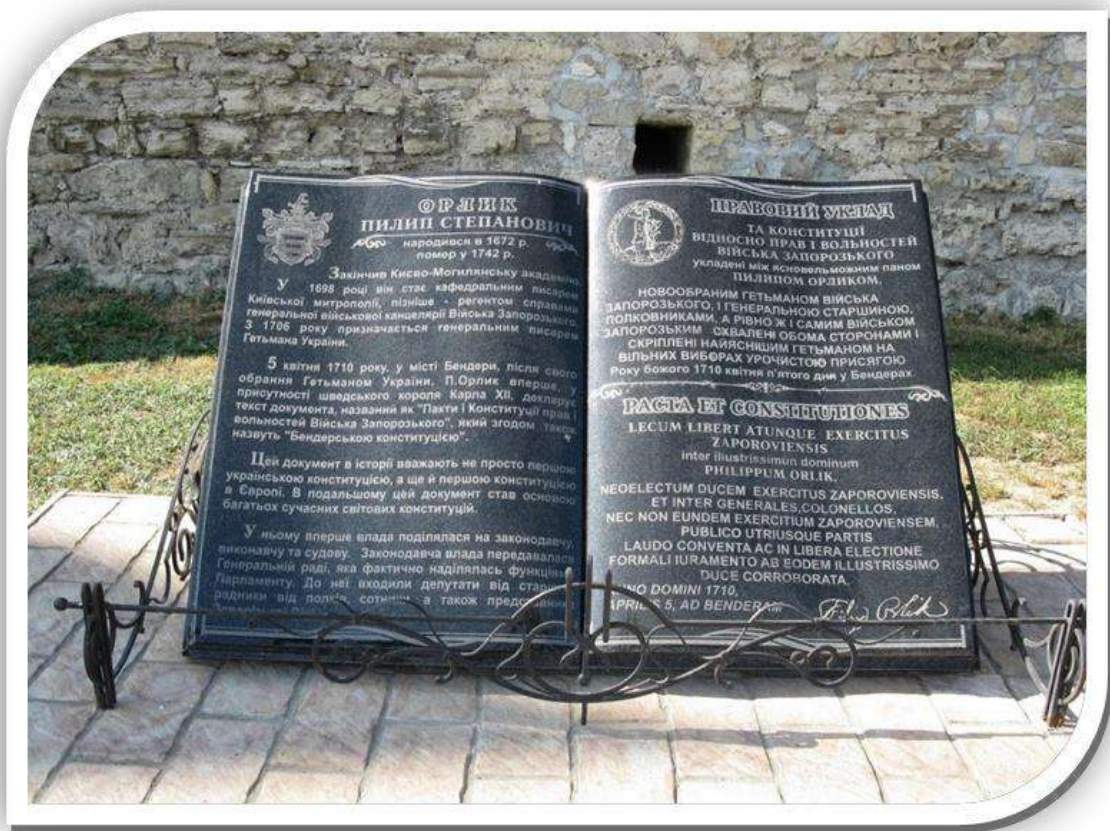

Його ім'я мають вулиці, сквери, споруджені пам'ятники. За ініціативою Посольства України в Швеції 29 червня 2011 року пам'ятний знак встановили в шведському місті Крістіанстад. Розмістили поруч з помешканням, де Орлик проживав у 1716-1719 рр., а на самому будинку відкрили меморіальну дошку. Авторами є українські скульптори О. Сидорук та Б. Крилов, а фінансово підтримали проєкт народний артист України Богдан Бенюк і меценат Іван Омелянюк.

24 червня 2011 року у Києві відкрили пам'ятник Пилипу Орлику. Він є композицією, що складається з двох елементів: пам'ятника і козацької атрибутики. Біля постаменту встановлена бандура, на постаменті – козацькі шаблі і надірваний прапор, котрий майорить на вітрі. Пам'ятник встановлено на перетині вулиць Пилипа Орлика та Липської в урядовій частині Києва. Як пояснив один з авторів пам'ятника, народний художник України скульптор Анатолій Куш, «немає волі без того, щоб її захищати». Пилип Орлик зображений у багатому вбранні XVIII століття, ліва рука спирається на тумбу з паперами і булавою, а в правій руці – перо. За словами Куша, одяг і атрибути історично ідентичні. На постаменті пам'ятника також встановлено родовий герб гетьмана. Культурна композиція виконана з бронзи і граніту. Вона розташована таким чином, що між пам'ятником та прапором є прохід, котрим починається сквер.

Пам'ятники Конституції Пилипа Орлика відкрили на честь його 300-річчя за кордоном. 9 квітня 2010 року в Бендерах (Молдова) пам'ятку спорудили у вигляді книги, де викарбували інформацію про історію написання знакового документа та його повну назву українською і латинською мовами.

Але на жаль сторінки життя і діяльності Пилипа Орлика жодного разу не стали предметом науково-популярного експозиційного висвітлення в Україні. Звичайно, він представлений епізодично в експозиціях декількох музеїв України, проте нема жодного музею, який би повністю розкрив його життя і діяльність на благо козацької нації.

Батурин є містом, яке сформувало політичного борця за українську незалежність. Батуринська земля надійно зберегла фундаменти його будинку, попри те що російська імперія знищила саме приміщення. Територія єдиної відомої на сьогодні садиби Пилипа Орлика в Батурині продовжує досліджуватися археологами. Та вже маємо сенсаційну знахідку, кахлю з родинним гербом Орликів «Новіна» та ініціалами «F.O.». Ця кахля є єдиним кольоровим гербом родини та єдиним збереженим свідком життя родини Орликів на українській землі.

Колектив Національного заповідника «Гетьманська столиця» працює над належним представленням широкому загалові гетьмана Пилипа Орлика. Адже його діяльність на благо України є беззаперечним прикладом мужності і єдності, віри і сили українця-патріота.

ПОСОЛ ВОЛІ

Баронського роду і чеської крові
ти був України найпершим послом
відважний гетьмане, Пилипе наш, Орле,
з литовським корінням й козацьким нутром.
Мазепинцю віри, шляхетний вигнанцю,
палкий волелюбцю, противнику зла,
ти волю уперше увів в кодекс права,
козацькі чесноти з'єднав у трактат.
Забули нащадки козацькі закони,
мавпують чужинців, як ниці раби.
Вертайся, Пилипе! Вертайся, наш Орле,
і право й закон на престол возведи.
Пора вже, Пилипе, вертайся з заслання,
закони Січі треба вводити в стрій.
Гласить Україна велике зібрання,
скликає Вітчизна відважних синів.

автор: Борода

Бібліографічні посилання

Автор першої української конституції // Шкільна бібліотека. – 2012. – № 17-18. – С. 9-11.

Борщак І. Великий Мазепинець Григор Орлик, генерал-поручик Людовика XV / І. Борщак. – Київ :Радуга, 1991. – 100 с.

Бутенко В. Пилип Орлик / В. Бутенко // Бердута М. З. Історичні постаті. Гетьмани України / М. З. Бердута. – Харків : [б. в.], 2004. – С. 83-94.

Величко О. 310 років Конституції Пилипа Орлика / О. Величко // Порадниця. – 2020. – квіт. – С. 5.

Гетьман України Пилип Орлик: тернистий шлях у безсмертя / [упорядник В. П. Степанюк, І. В. Корніло, О. Ф. Пономарьов]. – Полтава : [б. в.], 2010. – 70 с.

Дзюбенко-Мейс Н. Перо проти меча: тріумф і трагедія Пилипа Орлика / Н. Дзюбенко-Мейс // Слово Просвіти. – 2021. – 19-31 серп. – С. 8.

Дробязко Н. Державотворець Пилип Орлик / Н. Дробязко // День. – 2020. – 26-27 черв. – С. 13.

Гетьман у вигнанні : [345 років від дня народження Пилипа Орлика] // Шкільна бібліотека. – 2017. – № 9. – С. 71-75.

Градова, А. Гетьмани України : історії про славу, мудрість і відвагу / А. Градова. – Харків : Аргумент Принт, 2015. – 352 с.

Коваль Р. Отаман Орлик / Р. Коваль. – 2-ге вид., доп, виправ. – Київ : Наш формат, 2015. – 384 с.

Козаки під захистом шведської корони // 100 великих постатей і подій козацької України / О. І. Гуржій, Т. В. Чухліб. – Київ : Арій, 2008. – С. 352-359.

Коляда І. А. Пилип Орлик / І. А. Коляда, С. Ю. Коляда, О. Ю. Коляда. – Харків : Фоліо, 2015. – 121 с.

Конституція Пилипа Орлика // Юридична енциклопедія : в 6 т. Т. 3 / редкол.: Ю. С. Шемшученко та ін. – Київ : Українська енциклопедія, 2001. – С. 297-298.

Костецька М. Мазепенець Пилип Орлик / М. Костецька // Історія плюс. – 2015. – № 5. – С. 20-21.

Кресіна І. Гетьман Пилип Орлик і його конституція / І. Кресіна, О. Кресін. – Київ : [б. в.], 1993. – 79 с.

Крупницький Б. Д. Гетьман Пилип Орлик (1672-1742) : його життя і доля / Б. Д. Крупницький. – Київ: Дніпро, 1991. – 78 с.

Матях В. Гетьман в еміграції Пилип Орлик: історико-історіографічний портрет політика / В. Матях // Український історичний журнал. – 2011. – № 4. – С. 116-131.

Мицик Ю. Патріот України / Ю. Мицик // Історичний календар-99. – Київ, 1998. – С. 338-339.

Нікіфорова О. Творець першої Конституції / О. Нікіфорова // Народна армія. – 2016. – 8 верес. – С. 20.

Орлик Пилип // Апанович О. Козацька енциклопедія для юнацтва :

книга статей про історичне буття українського козацтва / О. Апанович. – Київ : [б. в.], 2009. – С. 422-431.

Орлик Пилип : [гетьман Правобережної України (1710-1714), гетьман України в еміграції (1714-1742)] // Шаров І. 100 видатних імен України / І. Шаров. – Київ : [б. в.], 1999. – С. 293-297.

Орлик Пилип // Провідники духовності в Україні / за заг. ред. І. В. Кураса. – Київ : Вища школа, 2003. – С. 76-78.

Орлик Пилип // Усі видатні постаті історії України / П. В. Остапенко. – Харків, 2006. – С. 139-146.

Орлик Пилип Степанович (1672-1742) // Юридична енциклопедія : в 6 т. Т. 4. / редкол. : Ю. С. Шемшученко та ін. – Київ: Українська енциклопедія, 2002. – С. 325-362.

Останій володар булави на Правобережній Україні (Пилип Орлик) // Чухліб Т. Гетьмани Правобережної України в історії Центрально-Східної Європи (1663-1713) / Т. Чухліб – Київ : [б. в.], 2004. – С. 245-260.

Пилип Орлик // Видатні постаті в історії України IX-XIX ст. : короткі біографічні нариси : історичні та художні портрети / за ред. В. І. Гусева. – Київ : Вища школа, 2002. – С. 201-204.

Пилип Орлик // Журавльов Д. В. Хто є хто в українській історії / Д. В. Журавльов. – Харків : [б. в.], 2011. – С. 227-232.

Пилип Орлик // Історія України в особах: козащина. – Київ, 2013. – С. 194-202.

Пилип Степанович Орлик // Видатні українці / Д. О. Ушаков. – Харків : [б. в.], 2008. – С. 57-58.

Пилип Степанович Орлик (1672-1742) // Усі гетьмани України / О. П. Реєнт, І. А. Коляда. – Харків : Фоліо, 2007. – С. 297-320.

Пилип Орлик (1672-1742) // Пономарьов В. Рік української історії : календар-довідник / В. Пономарьов. – Тернопіль : [б. в.], 2013. – С. 129.

Пилип Орлик (1672-1742) : [гетьман України, творець її першої конституції] // 100 найвідоміших українців / [під заг. ред. Ю. Павленка]. – [Київ], [2015]. – С. 158-164.

Помаз В. Український Дон Кіхот / В. Помаз // Слово Просвіти. – 2018. – 21-27 черв. – С. 3

"...природа моя, з прадідів моїх не дозволяє мені бути зрадником, і зобов'язує мене бути вірним моєму добродійнику" // Реєнт О. П., Коляда І. А. Усі гетьмани України : легенди-міфи-біографії. – Харків : Фоліо, 2007. – С. 297-320.

Рендюк Т. Г. Пилип Орлик : молдовські та румунські шляхи = PYLYPORLYK : CAILEMOLDO-ROMANE / Т. Г. Рендюк. – Чернівці : Букрек, 2013. – 240 с.

Різниченко В. Пилип Орлик – гетьман України / В. Різниченко. Великий мазепинець Григор Орлик : істор. оповіді / І. Борщак. – Київ : Український письменник, 1996. – 302 с.

Різниченко В. Пилип Орлик. Його життя й діяльність / В. Різниченко. – Київ : [б. в.], 1991. – 48 с.

Сергійчук В. Пилип Орлик: "Нехай Московщина назавше виведе із

нашої землі військо" / В. Сергійчук // *Голос України*. – 2018. – 8 серп. – С. 10.

Соболь В. Щоденник Пилипа Орлика про історичні перспективи України / В. Соболь // *Дивослово*. – 2012. – № 7. – С. 54-57.

Ставицька О. Орлик Пилип : екзильний гетьман України, борець за незалежну Україну / О. Ставицька // *Державні, політичні та громадські діячі України: політичні портрети*. – Київ, 2002. – С. 124-126.

Татаринів М. Гетьман Пилип Орлик та його конституція / М. Татаринів // *Сучасний урок: панорама методичних ідей*. 7-8 класи. – Харків, 2005. – С. 115-126. (Б-ка журн. "Історія та правознавство" ; Вип. 2).

Угода Пилипа Орлика з Девлет-Гіреєм : [23.01.1711 р.] // Пономарьов В. Рік української історії : календар-довідник / В. Пономарьов. – Тернопіль, 2013. – С. 42.

У Батурин доставлять із Франції щоденник Пилипа Орлика // *Українська літературна газета*. – 2022. – 25 лип. – С. 5.

Хижняк В. Орлик Пилип Степанович – публіцист, дипломат, генеральний писар, гетьман України в екзилі. / В. Хижняк // *Києво-Могилянська Академія в іменах 17-18 ст.* – Київ, 2001. – С. 407-409.

Чухліб Т. В. Пилип Орлик / Т. В. Чухліб. – Київ : Основа, 2008. – 64 с.

Швед О. Тільки спільний похід проти московського дракона може звільнити причавлену Україну / О. Швед // *Країна*. – 2020. – № 12. – С. 16-17.

Шевчук В. Пилип Орлик у Салонках / В. Шевчук // *Пам'ятки України: історія та культура*. – 2014. – № 2. – С. 40-45.

Шекет Ю. Пилип Орлик: корабельник у світовому штормі / Ю. Шекет // *Личности*. – 2020. – № 9-10. – С. 46-59.

Шендрик Л. К. Орлик Пилип / Л. К. Шендрик, О. В. Янович. – Полтава : Форміка, 2005. – 140 с.

Юхименко П. І. Соціально-економічні ідеї Пилипа Орлика / П. І. Юхименко // *Історія економічних вчень : навч. посіб. для студ. ВУЗів* / П. І. Юхименко, П. М. Леоненко. – Київ : [б. в.], 2001. – С. 46-47.

Електронні ресурси

Борода І. Посол волі [Електронний ресурс] / І. Борода // *Клуб Поезії : рожевий сайт сучасної поезії* : [сайт]. – Текст. і граф. дані. – Київ, 2012. – Режим доступу: <http://www.poetryclub.com.ua/getpoem.php?id=331536> (дата звернення: 08.08.2022). – Назва з екрана.

Договори і постанови прав і свобод військових між Ясновельможним Його Милості паном Пилипом Орликом, новообраним гетьманом Війська Запорізького, і між генеральними особами, полковниками і тим же Військом Запорізьким з повною згодою з обох сторін : затверджені при вільному обранні формальною присягою від того ж Ясновельможного Гетьмана [Електронний ресурс] // *Верховна Рада України : офіційний веб-сайт* : [сайт]. – Текст. дані. – Київ, 1994. – Режим доступу: <http://static.rada.gov.ua/site/const/istoriya/1710.html> (дата звернення: 11.08.22). – Назва з екрана.

Дробязко Н. Державотворець Пилип Орлик [Електронний ресурс] / Н. Дробязко // День : [сайт]. – Текст. і граф. дані. – Київ, 2020. – Режим доступу: <https://day.kyiv.ua/uk/article/poshta-dnya/derzhavotvorec-pylyp-orlyk> (дата звернення 09.09.2022). – Назва з екрана.

Зятьєв С. Пилип Орлик: «Україна по обидва боки Дніпра повинна бути вільною від чужого панування» [Електронний ресурс] / С. Зятьєв // Армія inform : [сайт]. – Текст. і граф. дані. – Київ, 2020. – Режим доступу: <https://armyinform.com.ua/2020/10/14/pylyp-orlyk-ukrayina-po-obydva-boky-dnipra-povynna-buty-vilnoyu-vid-chuzhogo-panuvannya/> (дата звернення: 14.10. 2022). – Назва з екрана.

Конституція Пилипа Орлика (повний текст) [Електронний ресурс] // Рідна країна : світоглядний портал : [сайт]. – Текст. і граф. дані. – Київ, 2016. – Режим доступу: <https://ridna.ua/2016/10/konstytutsiya-pylypa-orlyka-povnyj-tekst/> (дата звернення 11.08.2022). – Назва з екрана.

Махун С. Перший український конституціоналіст [Електронний ресурс] / С. Махун // День : [сайт]. – Текст. і граф. дані. – Київ, 2002. – Режим доступу: <https://day.kyiv.ua/uk/article/istoriya-i-ya/pershiy-ievropeyskiy-konstitucionalist> (дата звернення: 15.07.2022). – Назва з екрана.

Мішин А. 300 років Конституції Пилипа Орлика [Електронний ресурс] / А. Мішин // BBCNEWS | Україна : [сайт]. – Текст. і граф. дані. – Київ, 2010. – Режим доступу: https://www.bbc.com/ukrainian/ukraine/2010/04/100405_orlyk_constitution_ms (дата звернення: 09.09.2022). – Назва з екрана.

Нетудихаткін І. На конституційному рівні: як Пилип Орлик вперше в Україні захистив права жінок та дітей [Електронний ресурс] / І. Нетудихаткін // Mind : [сайт]. – Текст. і граф. дані. – Київ, 2021. – Режим доступу: <https://mind.ua/publications/20232428-na-konstitucijnomu-rivni-yak-pilip-orlik-vpershe-v-ukrayini-zahistiv-prava-zhinok-ta-ditej> (дата звернення: 07.07.2022). – Назва з екрана.

Соловійов В. Антикорупційна конституція Пилипа Орлика [Електронний ресурс] / В. Соловійов // Економічна правда : [сайт]. – Текст. і граф. дані. – Київ, 2015. – Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/columns/2015/04/8/537505/> (дата звернення: 08.09.2022). – Назва з екрана.

Стех Я. Минає 350 років від дня народження та 280 р. від смерті державного діяча Пилипа Орлика [Електронний ресурс] / Я. Стех // Український погляд : [сайт]. – Текст. і граф. дані. – Київ, 2022. – Режим доступу: <http://ukrpohliad.org/blogs/mynaye-350-rokiv-vid-narodzhennya-ta-280-r-vid-smerti-derzhavnogo-diyacha-pylypa-orlyka.html> (дата звернення: 12.08.2022). – Назва з екрана.

310 років тому схвалили Конституцію Пилипа Орлика [Електронний ресурс] // Український погляд : [сайт]. – Текст. і граф. дані. – Київ, 2020. – Режим доступу: <http://ukrpohliad.org/national-memory/310-rokiv-tomu-shvalyly-konstytutsiyu-pylypa-orlyka.html> (дата звернення: 12.08.2022). – Назва з екрана.

Хотин Р. «Один із якорів української ідентичності». Чому

Конституція Орлика є актуальною і в наш час? [Електронний ресурс] / Р. Хотин // Радіо Свобода : [сайт]. – Київ, 2022. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/pylyp-orlyk-konstytutsiya-aktualna-i-v-nash-chas/31409492.html> (дата звернення: 16.08.2021). – Назва з екрана.

Чухліб Т. В. Орлик Пилип [Електронний ресурс] / Т. В. Чухліб // Інститут історії України НАН України : [сайт]. – Текст. і граф. дані. – Київ, 2010. – Режим доступу: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?Z21ID=&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Orlyk_P (дата звернення: 07.06.2021). – Назва з екрана.

Шевелєва М. Пилип Орлик – перший гетьман у вигнанні [Електронний ресурс] / М. Шевелєва // Український інтерес : [сайт]. – Текст. і граф. дані. – Київ, 2021. – Режим доступу: <https://uain.press/blogs/pylyp-orlyk-pershyj-getman-u-vygnanni-1097054> (дата звернення 15.07.2021). – Назва з екрана.

Шевцова С. Конституція Пилипа Орлика. Повернення через 311 років [Електронний ресурс] / С. Шевцова // Укрінформ : мультимедійна платформа іномовлення України : [сайт]. – Текст. і граф. дані. – Київ, 2021. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3296338-konstitucia-pilipa-orlika-povernenna-cerez-311-rokiv.html> (дата звернення: 08.08.2022). – Назва з екрана.

Ярова Г. Щодо родового герба гетьмана Пилипа Орлика [Електронний ресурс] / Г. Ярова // Музей Гетьманства : [сайт]. – Текст. і граф. дані. – Київ, 1997. – Режим доступу: https://getman-museum.at.ua/publ/shhodo_rodovogo_gerba_getmana_pilipa_orlika/1-1-0-8 (дата звернення 08.08.2022). – Назва з екрана.

Фільми про Пилипа Орлика

Алфьоров О. Конституція Пилипа Орлика [Відеофільм] / авт. та ведучий О. Алфьоров // YouTube канал : [сайт]. – Текст. і відео дані. – [Б. м.]. – 38 хв. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=JbLpIdsQ2GU> (дата перегляду: 12.08.2022). – Назва з екрана.

Гетьман Пилип Орлик. Пишемо історію [док. фільм] / реж., сценарій : О. Іванова ; текст читав О. Іванов // YouTube канал : UATV Channel : [сайт]. – [Б. м.]. – 2019. – 47 хв. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=ws9QvVmlzmw&t=10s> (дата перегляду: 12.08.2022). – Назва з екрана.

Пилип Орлик: примхлива доля Гетьмана-вигнанця : історичні постаті [док. фільм] // YouTube канал : Історія без міфів : [сайт]. – [Б. м.], 2021. – 21 хв. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=H-2PkguSLJQ> (дата перегляду: 03.10.2022). – Назва з екрана.

Таїрова Т. Книга "Пилип Орлик і Мазепинці. Джерела" [Відеофільм] // YouTube канал : Cowo guru – среда развития мышления : [сайт]. – [Б. м.], 2022. –

54 хв. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=wxNCpy8LasY> (дата перегляду: 03.10.2022). – Назва з екрана.

Фаріон І. Велич особистості. Пилип Орлик [док. фільм] / авт. та ведуча Н. Андрощук // YouTube канал : Телеканал Рада : [сайт]. – Текст. і відео дані. – Київ, 2015. – 25 хв. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=JqaFu4q1hO8> (дата перегляду: 15.08.2022). – Назва з екрана

Фаріон І. Пилип Орлик – один з найяскравіших представників української політичної аристократії [док. фільм] / авт. та ведуча І. Фаріон // YouTube канал : [сайт]. – [Б. м.], 2022 – 32 хв. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=tvAW15ysj0o> (дата перегляду: 03.10.2022). – Назва з екрана.

Іменний покажчик

Асадчев В 24
Величко С. 9
Войнаровський А. 12, 13, 15
Герцик П. 8
Горленко Д. 13
Грушевський М. 18
Дольська А. 11
Іскра І. 11
Карл XII Густав 9, 12, 13, 23
Кочубей В. 8, 9, 10
Кочубей Г. 8
Крупницький Б. 4
Лещинський С. 9, 11, 19
Ломиковський І. 12
Мазепа І. 4, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 20, 23
Малахівська І. 7
Матвійчук Ю. 24
Мирович Ф. 9
Нахимовський Ф. 9
Обидовський І. 8, 22
Орлик Г. 9, 22, 23
Орлик Станіслав 6
Орлик Степан 6, 7
Орлик Ян 6
Петро І 10, 23
Полонська-Василенко Н. 18
Потоцький І. 19
Прокопович Ф. 7

Пустовгар О. 23, 24
Пустовіт Т. 24
Сидорук О. 25
Січинський В.22
Слюсаренко А. 18
Томенко М. 18
Ханенко І. 9
Ханенко М. 7
Хмельницький Б. 16, 17
Штайнфліх Карл 9
Штайнфліх Пилип 9
Ющенко В. 23, 24
Яворський С. 7, 8, 10, 11
Яковенко Н. 18
Ясинський В. 10

Для заміток

Бібліографічний посібник

Примхлива доля гетьмана

До 180-річчя від дня народження Пилипа Орлика

Бібліографічний покажчик

Упорядник:

Карпінська Надія

Редактор

Н. Фенько

Комп'ютерний набір

Н. Карпінська

Комп'ютерна верстка

О. Якубовський

Відповідальна за випуск

С. Сичова

Підписано до друку 17.10.2022 36 стор. Тираж 3 прим.
Обласна бібліотека для юнацтва імені Олеся Гончара
36039, м. Полтава, вул. Олеся Гончара, 25 а
[http:// libgonchar.org](http://libgonchar.org) E-mail: pobugonchara@ukr.net